

Kültürel Bellek Metaforu Olarak Derleme Sözlüğü'ndeki Gökkuşuğu Adları¹

DOI: 10.26466/opus.460117

*

Sermin Kalafat*

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Kadıköy / İstanbul
E-Posta: serminkalafat@gmail.com ORCID: [0000-0003-1000-0402](https://orcid.org/0000-0003-1000-0402)

Öz

Bu çalışma metaforlaşan bir ad ve kavramın farklı adlar aldığına ne tür bir ilgiyle bu adları edindiğini ve aynı metafor alanını koruyup korumadığını tespit etmek üzerinedir. Bu tür bir inceleme için seçilen kavram gökkuşuğudur. Gök, Türklerde hiçbir zaman sıradan bir mefhum olmamıştır. Bu sebeple gökle ilgili kavramlar bir sıra dışılık olgusunu takip eder. Gökkuşuğu da bunlardan birisidir. Halk ağızlarında gökkuşuğuna çeşitli adlar verilmiştir. Bu bağlamda Derleme Sözlüğü'nün bütün ciltleri içerik analizi yöntemine göre taranmış ve 23 gökkuşuğu adı tespit edilmiştir. Çalışmada gökkuşuğuna verilen bu adlar üzerinde Türk kültür tarihine ve mitolojik olgulara dayanarak Türklerin gökkuşuğu kavramıyla ilgili oluşturduğu sosyo-kültürel metafor alanına göre sözkonusu adlar değerlendirilmiş, kavram ve kültür arasındaki bağ ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre tespit edilen bu gökkuşuğu adlarının kültürel bellekte işaret ettiği metafor alanı, çağdaş metafor kuramlarından bilişsel kurama bağlı olarak metaforun yansıtma işlevi üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır. Böylelikle, gökkuşuğuna verilen adlardaki kültürel bakış açısı ve ortak bellek unsuru ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel bellek, Metafor, Gökkuşuğu, Derleme Sözlüğü, Ad.

¹ Bu makale Yedipete Üniversitesinin 18-21 Nisan 2018 tarihinde düzenlediği Uluslararası Türk Tarihi ve Kültürü Sempozyumunda 'Kültürel Bellek Metaforu Olarak Derleme Sözlüğü'ndeki Gökkuşuğu Adları' başlığı ile bildiri olarak sunulmuş olup genişletilerek makale şekline getirilmiştir.

The Rainbow Names as A Token of Cultural Memory Metaphor Kept in The Derleme Sözlüğü

*

Abstract

This study seeks out to see how a metaphorical denomination and a term comes to acquire new names and by which means as well as to analyze if these new names are still in line with initial attributes and proprieties. The case of study is the rainbow. Needless to say, the sky has never been an ordinary theme in Turkish cultures. For that reason, celestial notions and terms in that culture have an extraordinary trajectory. The sky has never been an ordinary theme in Turkish cultures. For that reason, celestial notions and terms in that culture have an extraordinary trajectory and rainbow is among them. Various names were given to this occurrence in vernacular speech. In this study, we focused on divers names given to the rainbow, evaluated them according to their metaphorical relationship and tried to put forward the links between the natural phenomenon and the vernacular culture. To do this, the names given to the rainbow in the Derleme Sözlüğü were scrutinized as well as those kept in the cultural memory, so as to determine the function of the metaphor. Socio-cultural aspects of the names attributed to the phenomenon and elements of common memory elements are thus revealed.

Keywords: Cultural memory, Metaphor, Rainbow, Derleme Sözlüğü, Name.

Giriş

Metafor üzerine yapılan son dönem çalışmalar ve çağdaş metafor kuramları metaforun salt bir benzetme ilgisi ve mecazdan çok daha öte bir kavram olduğunu göstermiştir. Metaforların söz dağarcığını zenginleştirme, hayal gücünü uyarma, estetik, kültürel değerlerin aktarılması, anlamı genişletme, sorgulama vb. gibi anlam ve sözcük bilime hizmet eden pek çok işlevi vardır (Tepebaşı, 2013, s. 1-27). Bilindiği üzere Aristoteles'in Poetika (çev. Tunalı 1987) ve Retorik (çev. Doğan 2016) isimli eserlerinde geliştirdiği mecaza bakışı metafor olgusunun tanımlanmasında yol gösterici olmuştur. Metafor kelimesinin kökeni Yunanca *meta* 'öte' ve *phora* 'taşımak' kelimelerine dayanır ve 'öteye taşıma, aktarma' anlamına gelir. Aristoteles bunu *bir isme kendi anlamının dışında başka bir anlam verilmesi* şeklinde ifade eder (1987, s. 8). Bu tanım retorik bir öge olarak metaforun Aristoteles'ten sonra *trope* 'mecaz' anlamında kabul edilmesini sağlamıştır.

Metafor kuramları bilişsel kurama kadar üçe ayrılır: Birincisi *yerine geçme kuramı* (*substitution*)dır. Bu kuramı telafi kuramı olarak adlandıranlar da vardır (bk. Tepebaşı). Yerine geçme kuramı Aristoteles'in yaklaşımına göre şekil almıştır. Metafor kavramı bağlamdan ayrı düşünülerek kelimelerin anlamı üzerinden değerlendirilir. İkincisi *karşılaştırma* (*comparison*) kuramıdır. Yerine geçme kuramının bir devamı olup ülkemizde de yaygın olan benzeyen, benzetilen ve benzetme yönü gibi unsurları içerir. Bu benzeme durumu dört şekilde gerçekleşir: "Cinsin anlamının türe verilmesi, türün anlamının cinse verilmesi, bir türün anlamının başka bir türe verilmesi veya bir orantıya göre olur" (Aristoteles, 1987, s. 8). I. A. Richards tarafından 1932'de ortaya atılan ve Max Black tarafından geliştirilen *etkileşim kuramı* ise düşüncüyü metaforik bir olgu olarak görür. Metafor ile bağlam arasında bir uyumsuzluk vardır ve açıklanmasında karşılıklı bir etkileşim olmak zorundadır. Etkileşim kuramının düşünce üzerinden hareket etmesinin bilişsel kurama zemin hazırladığı söylenebilir (Tepebaşı, 2013, s.29). *Bilişsel kuram* ise özellikle de Lakoff ve Johnson'ın çalışmalarıyla 1980'lerden sonra önemli hâle gelmiştir. Bu kurama göre metafor bilişsel ve bildirişimsel bir öge olarak algılanıp, temel olarak kavramsal ve dilsel diye iki kısımda incelenmiştir (Akşehirli, 2005, s.2). Böylece, metafor kavramının

etki alanı edebi bir unsur olmaktan çıkarak günlük hayata ve toplumsal hafızaya indirgenmiştir. “Gündelik kavram sistemimiz, düşündüğümüz ve eylemde bulunduğumuz terimler temelde metaforiktir” (Lakoff ve Johnson, 2005, s. 26). Bu kuramda metafor kaynak kavram alanı ve hedef kavram alanı arasındaki bir geçiş sonucunda anlaşılır “Metaforik eşleştirmeler, kaynak etki alanının bilişsel tipolojisini (yani, görüntü şema yapısını), hedef etki alanının iç yapısıyla tutarlı bir şekilde korur” (Lakoff, 1992, s. 10.) Buna göre metafor bir düşünce malzemesi olarak ele alınıp, insan kavrayışı üzerinden topluma özgü bir unsur olarak incelenmeye başlanmıştır. Özellikle kavramsal metaforlar, birey ve yaşadığı toplumun psikolojik ve sosyolojik süreçlerinin yarattığı bilişsel yatkinliklerin bir etkisi olarak dilde kendini gösterebilmektedir.

Bilişsel kurama göre metaforlar üçe ayrılır: Kavramsal (conceptual) metafor, varlıksal (ontological) metafor, yön (orientational) metaforu (Akşehirli, 2005, s.2).

Bilişsel kuram dikkate alındığında mecaz, metafor için daha alt bir birim olarak karşımıza çıkar. Mecazı var eden adı veya kavramı metaforik bir yapıya büründüren de kişinin kültürel belleğidir. Bu bellek, toplumsallaşan, tarihselleşen ve her zaman canlı kalan millî ve kültürel bir kimliktir (Assman, 2015, s. 13). Bu sebeple, her milletin ad verme şekli onun kültürel benliği içindeki kavram dünyası ve dil algısına göre çeşitlilik gösterir. Adın, kültürel boyutta kavramlaşması çoğunlukla metaforiktir. Her dil kendi kültürel kodlarıyla oluşturduğu metaforları bir kavram üzerinden ada yükler (Kalafat, 2017, s. 2). Yapısal olarak metaforu meydana getiren kelime veya kelime grupları öncelikle semantik bir süreçten geçerek belli bir kavram alanı oluşturur ve daha sonra da imge özelliği kazanır.

Metaforlaşma insanın bilişsel yatkinliğinin bir sonucu olarak ad ve kavram arasında bir yansıma olarak görülebilir. Kişi tecrübe, gelenek ve görenekle edindiklerini söz dağarcığına birtakım bilişsel uyarıcılarla yükleyerek bunları kendi zihin dilince söylemeye, başka başka ilgiler kurarak yansıtmaya başlar. Bu sebeptendir ki metafor, ad ve kavram arasında ikincil bir semantik yolculuk kurularak meydana gelir. Metaforlaşan kavramın zaman içinde farklı ve yeni adlar alabilmesi mümkündür. Ancak bunları ne tür metafor alanıyla karşıladığı değişkenlik gösterir.

Bu çalışma metaforlaşan bir ad ve kavramın farklı adlar aldığı anda ne tür bir ilgiyle bu adları edindiğini ve aynı metafor alanını koruyup korumadığını tespit etmek üzerinedir. Bu tür bir inceleme için seçilen kavram *gökkuşığıdır*.

“Gökkuşığı, güneş ışınlarının yağmur damlalarında veya sis bulutlarında yansıması ve kırılmasıyla meydana gelen ve ışık tayfı renklerinin bir yay şeklinde görüldüğü meteorolojik bir olaydır. Gökkuşığında görülen yedi renk; kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, lacivert ve mordur” (Giray, 2018). Bu tanım çerçevesinde gökkuşığı kelimesi bu kavramı bir bütünlük içinde kapsar. Buna rağmen halk ağızlarında gökkuşığına çok çeşitli adlar verilmiştir.

1. Yöntem ve Örneklem

İçerik analizi yönteminden yararlanarak Derleme Sözlüğü'nün I-II-II-IV-V-VI. ciltleri taranmış ve 23 gökkuşığı adı tespit edilmiştir. Tespit edilen gökkuşığı adları, çağdaş metafor kuramları çerçevesinde bilişsel kuramdaki kavramsal metaforların anlaşılması için kullanılan yansıtma işlevine göre ele alınmıştır. Yansıtma işlevi uygulanırken metaforun yönelim türü hesaba katılmıştır. Bu açıdan öncelikle gökkuşığı kavramının ana metafor alanı belirlenmiş ve daha sonra gökkuşığı adlarının oluşturduğu farklı metafor alanları ile bu ana metafor alanı arasında kurulan bağ, kültürel bellek üzerinden açıklanmıştır. Böylece, kavramın yeni adlar alırken metafor alanına göre ad alıp almadığı ve yine metafor alanının değişip değişmediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Gökkuşığı adlarının metafor alanları verilirken kapsayıcılık dikkate alındığından alfabetik dizilim yapılmamıştır.

2. Bulgular

Örneklemdeki gökkuşığı adları şöyledir:

1. cennet işareti,
2. dedekuşığı,
3. ebeğimsağma [eleğimsema, elemsame, elemzahman, elirzaman, emirsema, eneğimsağma],
4. ebemkuşığı [ebekuşa, ebekuşığı, ebemguşa, ebemguşığı],

5. ebemin gümüş kuşağı,
6. ebemin yeşil kuşağı,
7. ebemseccadesi,
8. ebizemzem [ebezemzem],
9. emir [emirbenim, emirdastarı],
10. fatma kadın kuşağı.
11. gurşah (I),
12. havana,
13. inamsama,
14. ipek kuşağı,
15. iro,
16. kazan kulpu,
17. kızılıdrik,
18. kuslukedeh,
19. peygamberkuşağı,
20. tanrıköprüsü [tanrıkuşağı],
21. yağmur kuşağı,
22. yeşilkuşak,
23. yılansalıncağı.

3. Tartışma

3.1. Gökkuşağı İnanışları

Gök, Türklerde hiçbir zaman sıradan bir mefhum olmamıştır. Bu sebeple, gökle ilgili kavramlar bir sıra dışılık olgusunu takip eder. Gökkuşağı da bunlardan birisidir. Gökkuşağının çıkması Anadolu'da meleklerin, peygamberin, perilerin ortaya çıkacağını, kız çocuk doğuracağını; altından geçildiği takdirde dileklerin olacağını, kaderin döneneğinin, şansın açılacağını, kötülüklerden arınacağını ve baharın habercisidir. Eğer iki kişi gökkuşağının altından birlikte geçerse, ruhlarının birbirinin yerine geçeceğine; cinsiyetlerinin değişeceğine inanılır (Öztürk, 2016, s. 102).

Gökkuşağının altından geçince dileklerin olacağı inancı fazlasıyla yaygındır. Bir inanca göre gökkuşağının, altından geçilmesine hiçbir zaman izin vermediği, eğer bir kişi bunu yapmaya teşebbüs ederse

ayağını bulunduğu dağdan kaldırıp başka bir dağa koyduğundan altından geçmenin mümkün olmadığı, ancak her şeye rağmen, bunu başara-bilen kişinin bütün günahlarının döküleceği, ne istediği varsa olacağı söylenir. Bununla birlikte, gökkuşağının altından geçebilenlerin cinsiyet değiştirip oğlansa kız, kızsız olan olacağına dair inanışlar da mevcuttur (Turan, 2011, s. 55).

Bazı yörelerde gökkuşağı görülüp altından geçilme bile, sadece gökkuşağına bakarak 'ya bediassemavati ve'l-ard ya zülcelâli ve'l-ikram' ayeti kerimesi okunmasıyla da dileğin olacağına inanılır (Kaynak kişi-Hanım Ayşe Tücel).

3.2. Gökkuşağının metafor alanı

Gökkuşağı adlarının metafor alanını belirlemeden önce, gökkuşağı kavramının oluşturduğu metaforik algıyı açıklamak gerekir. Çağdaş metafor kuramlarından bilişsel kuramın içerisinde yansıtma işlevine göre metaforun bir de yönelim (mekân) türü vardır. Yani, metaforik kavram, iki kavram arasındaki metafor alanını mekân ilişkisi kurarak organize eder (Lakoff ve Johnson, çev. Demir, 2015, s. 41).

Türk kültüründe gökkuşağının bir mistik unsur olarak ilk görüldüğü yerin şaman davulları olduğunu söylemek mümkündür. Şamanların yer altına iniş ve gökyüzüne çıkış işlemlerinde kullandığı bu davulların bazılarında gökkuşağı çizimleri vardır (Çoruhlu, 2000, s. 75-84). Gökkuşağı Türk kültüründe altından geçilince kötülüklerden arındıran, dileklerin gerçek olduğu, kismetin açıldığı mistik bir *kapı* olarak görülür. Bu sebeple, kapı metaforu ile özdeşleşir.

Metafor kavramının yönelimi yukarı-aşağı, dış-iç, merkez-çevre, ön-arka vb. mekân istikametleriyle ilişkilidir. Bu açıdan gökkuşağı *yukarı yönelimli* bir metafordur. Yukarıda olan mutlu, bereketli, bilinçli, sağlıklı, güçlü, iyi, erdemli ve akılcıdır. Gökkuşağı gökyüzü ve yeryüzü arasında bir yay görünümündedir. Bu görüntüsüyle gökyüzüne daha yakın olan orta kısmından geçilmesi durumunda dileklerin daha çabuk olacağına dair bir inanış vardır. Böylelikle merkezde olma duygusu bilişsel olarak ortaya çıkar. Bunun yanında gökkuşağının renklerinin evrendeki bütün renkleri yansıttığı düşünüldüğünde evrenin kendisini de temsil ettiği söylenebilir. Burada evren Tanrı'ya işaret eder.

Bu doğrultuda, Gökkuşağı, metafor alanı olarak yukarıya açılan bir kapıdır ve bu kapı Tanrı olgusuna göndermede bulunur. Dileğin olması ve kaderin değişmesine imkân veren gökkuşağı, adeta Tanrı'ya en yakın yerde bulunmak ve dileğin daha kolay olmasını sağlamak için yukarıda bulunan açık bir kapıdır. Bu kapı arada görünür, sonra kaybolur.

3.3. Gökkuşağı adlarının metafor alanı

3.3.1. Gök ve felek metaforu:

eleğimsema, gurşah.

Eleğimsema adı Arapça *alâim el-semâ* kelimesinin Türkçeleştirilmiş şeklidir. Ahmet Vefik Paşa Lehçe-i Osmanî'de bu kelimeyi 'Elek gibi, eleğimsi, sağılmış kasnak şeklindeki Alaîm-i semâ'dan kavş-i kuzah' şeklinde yorumlamıştır (1306, s. 76). Ögel (2014, s. 200-201), Ahmet Vefik'in açıklamalarına dayanarak elek ve felek arasında analogi kurmaya çalışır. Buna göre gökkuşağı, *feleğin insanları kaderlerine göre eleyip, ayırması bakımından bir eleğe benzetilmiştir*. Bu açıdan aslında elek, feleğin bir sembolüdür. Nihayetinde gökkuşağının altından geçip cinsiyet değiştirmek, dileğin gerçek olması gibi durumlar feleğin değişiminin bir sonucudur.

gurşah (<kurşah<kuşak) adı, gökkuşağının yay veya kuşak biçiminde oluşuyla bir benzerlik kurar. Bu kuşak adeta feleğin çemberinin bir yayının gökyüzüne doğru görünür, bir yayının da yeraltına doğru görünmez oluşunu hatırlatır. Feleğin çemberinden / kader çarkından geçmek, kaderin değişeceği düşüncesini destekler. Bu bakımdan yine dileğin olması için bir şeyin içinden geçmek algısı bilişsel olarak uyandırılmış olur.

3.3.2. Bereket metaforu:

yağmur kuşağı.

Yağmur, hemen bütün toplumlarda olduğu gibi Türk milleti için de bereket sembolüdür. Bereket kelimesi çoğalma, çoğaltma, lütuflandırma

gibi bilişsel uyarıcıları destekler. Gerçek manada gökkuşığı çıkması yağmur sonrasında oluşan bir durum olduğundan kuşağın altından geçildiğinde kötülüklerden arınma inancı, yağmurun arındırıcı oluşuna da göndermede bulunur. Bir bakıma günahkâr olanın affı, onun kaderinin değişmesidir.

3.3.3. Kadın metaforu:

ebemkuşağı, fatma kadın kuşağı, havana, ebizemzem.

Türklerde kadın kutsal sayılır. Bu kutsallık *ebem* (*nine, büyük anne*), *Fatma kadın*, *Havana* (*Havva ana*) gökkuşığı adlarında kendini gösterir. Bu örneklerdeki kadın kutsallığı bilgelik ve din kavramları üzerinden görülür. Ağızlarda nine yerine kullanılan *ebem* kelimesi yaşlı bir kadının temsilidir. Ancak bu yaşlılık güçten düşmek değil, bilgeleşmek demektir. Bununla birlikte *Fatma Kadın* ve *Havana* adları İslam inancının etkisiyle verilmiş adlardır. İkisinin de İslam dininde kadınlara önderlik edenler arasında olması dikkat çekicidir. Halk arasında *Fatma ananın eliyle olsun*, *Havva anamız hürmetine* ifadesi kullanılarak dilek dilemek yaygındır. Bu açıdan gökkuşağına verilen bu adların dilek dilenmesi ve dileğin olması ile aralarında bilişsel bir bağ kurulduğu düşünülebilir.

3.3.4. Din metaforu:

tanrıköprüsü [tanrıkuşağı], peygamberkuşağı, cennet işareti.

Tanrı köprüsü adı dikkat çekicidir. Gökkuşağını bir köprü olarak görmek Türklerde vardır. Ögel (2014, s. 293) şamanların göğe çıkma törenlerinde, göğe giden bir yol olarak *Gök köprüsünü* (gökkuşağı) kullandıklarını belirtir. Yine Yakut halkında da benzer şekilde Umay Ana'nın, çocukları bu köprü üzerinden geçerek kurtarmaya geleceğine dair bir inanış vardır (Öztürk, 2016, s. 147). Gökkuşağı köprüsü, daha ziyade bu dünya ile öbür dünyayı birbirine bağlar. Ayrıca altından geçildiğinde dileklerin olması, gökkuşağının Tanrı'ya ulaşan bir köprü olarak görülmesini anlaşılır kılar.

Bu adlar öncelikle İslam inancının bir yansıması olarak görülür. Gökkuşağının *Peygamber kuşağı* adlandırması da İslam'da dua edilirken peygambere salavat getirilerek edilen duaların kabul edilmesine bağlanabilir. Hatta Kazan Türklerinin gökkuşağına *salavat küpürü* demeleri de bu önermeyi doğrular. Bunların içerisinde *cennet işareti* adlandırması da yine Tanrı'yla ilgili bir durumdur. Cennet, Tanrı'nın lütfunda olduğu için gökkuşağının oluşturduğu iyi ve güzel olana dönük algı ile cennet arasında bir bağ kurulmuş olması muhtemeldir.

Ebemseccadesi adında ise seccade kelimesi ile ebem kelimesi birleştirilmiştir. Bu ifade İslami açıdan yorumlanabileceği gibi Şamanizmle de ilgili olduğu düşünülebilir. Seccade kelimesinin anlamı namaz kılmak için kullanılan 'küçük halı, kilim' olduğundan göğe çıkma törenlerinde kullanılan kilim veya halı ile bir benzerlik gösterir. Nitekim secde hâlindeki kişi de huşu içinde kıldığı namazda göğe yükselme duygusunu hissedebilir. Ebem kelimesinin Umay Ana'yı temsil ettiği düşünüldüğünde de bu benzerliğin kurulabileceği görülür.

Daha önce kadın metaforunda ele alınan ve İslam etkisiyle oluştuğu muhtemel olan *fatma kadın kuşağı*, *havana* bu metafor alanında da düşünülmeleri gereken adlardır.

3.3.5. Renk metaforu:

Gökkuşağı üzerine bir renk metaforu oluşması doğal bir aşamadır. Renkleri evrensel olan bu doğa olayındaki bazı renklerin çeşitli alanlara işaret ettiği halk arasında söylene gelmiştir. Turan, Babaeski ilçesinde bulunan 17. yüzyıla ait bir kaynaktaki aktarmayı şöyle verir: "Gökkuşağının yeşili alta gelirse yaz günleri güzel olur. Sarısı alta gelirse hastalık çok zarar verir ama sonunda sağlık olur. Kızılı alta gelirse savaş olur. Gök Mavisi alta gelirse kış sert olur. Pembesi alta gelirse salgın hastalık olur. Boz renk alta gelirse yıl yağmurlu olur. Sular taşıp gemiler batır" (Özdemir, 1995, s. 57'den aktaran Turan, 2011, s. 55).

Derleme sözlüğünde üç renk içeren bir adlandırma görülmüştür: *yeşil kuşak*, *ebemin yeşil kuşağı*, *kızılırdık*.

Yeşil kuşak, *ebemin yeşil kuşağı* adlarındaki yeşil, halk arasında keramet rengi olarak tanımlanır. Türklerde göğün rengi mavidir ve tengri kelimesi göğün maviliğini ve Tanrı kelimesini karşılamaktadır. Orhun

yazıtlarında Gök-ırmak adlandırmasında gök kelimesinin karşılığı yeşil olarak yorumlanmıştır (Kafalı, 1996, s. 50) "Türk adının geçtiği ilk Türk devleti olan Göktürklerde *kuzey-kara, güney-kızıl (al), doğu-gök (yeşil) ve batı-ak'tır*" (Genç, 1996, s. 41, Genç, 1997, s. 5).

Kutadgu Bilig'de de göğün renginin yeşil olarak verildiği iki beyit vardır. Bu ifadelerden bir tanesi Tanrı'nın övüldüğü bölümde, ikincisi ise yedi yıldız ve on iki burçtan bahsedilen bölümde geçer. *Yaşıl kök bezeding tümen yulduzun* (KB 22; Arat, 2007, s. 19) ve *yaşıl kök yarattı öze yulduzu* (KB 127; Arat, 2007, s. 29). Bu iki ifadedeki *yaşıl kök* kelimesi Reşit Rahmeti Arat tarafından mavi gök olarak çevrilmiştir (Arat, 2003, 13, s. 20). Göğün yeşil tonu turkuaz rengini ifade eder. Göğürme kelimesi de yeşille ilgilidir ve kökü de köktür yani, yeşil ve mavi karışımıdır. Yaşıl kök bir ikileme olarak düşünebilir. İkisi de yakın anlamda olup 'gök' anlamını vermektedir. Burada yaşıl kuşak ve ebemin yeşil kuşağı adlarının gök kuşağı, ninemin/Umay Ana'nın gök kuşağı gibi anlamlar içerdiği söylenebilir.

Kızıldırık ifadesi kızıl+dırık şeklinde düşünülüp Türkçede +dırık eki +lık ekinin karşılığı olarak verilebildiğinden (Hazar, 2003) bu ad 'kızılık' olarak çevrilebilir. Türklerde mavi ve yeşilden sonra en çok kullanılan renk adının kızıl olduğu görülür. Ögel (2014: 293) *bazı şaman törenlerinde bir ip üzerine asılmış mavi, beyaz, kırmızı ve sarı bezler şamana gök yolunu gösteriyorlardı* şeklinde bir yorumda bulunur. Türk kültüründe ak, kara, gök ve kızıl renkleri (beyaz, siyah, mavi ve kırmızı) pek çok coğrafi ad içinde yer alır ve yön bildirir (Yardımcı, 2011, s. 2). Gök tanrının *Ak Han, Kızıl Han, Sarı (Kara)Han, Yeşil Han* adlarında dört oğlu vardır (Ögel, 2014, s. 573). Oğuz Kağan'ın doğduğunda ağzının ateş gibi kızıl oluşu, Manas'ın doğduğunda gözlerinin kızıl oluşu Türk kültüründe kızıl kelimesine güç anlamını da yükler. "Anadolu'da gözü kanlı deyimi hiçbir şeyden yılmayan, hiçbir şeyden korkmayan, atak, cesur kimse" anlamındadır (Sertkaya, 1995, s. 15).

Dede Korkut'ta Dirse Hanoğlu Boğaç Han Destanında Bayındır Han'ın kurdurduğu otağlar sırasıyla ak, kızıl ve karadır. Oğlu kızı olmayanın kara otağda, oğlu olanın ak ve kızı olanın kızıl otağda oturması gerektiği söylenir. Buradan ak rengin erkek, kızıl rengin de kız çocuğunu temsil ettiği anlaşılır (İnan, 1987, s. 173; Küçük, 2010, s. 197). Kızıl rengin Türk kültüründe karşılığının yine dişi bir sembol olduğu görülür.

Böylece *kızıldırık* kelimesi ile Umay Ana arasında bağ kurulabilir. Kızıl rengin tıpkı yeşil renk gibi bilişsel açıdan dışı bir kavram için uyarıcı olduğu anlaşılmaktadır.

3.3.6. Kıymet, değer, nadirlik metaforu:

ipek kuşağı, ebemin gümüş kuşağı.

İpek Eski Türklerden bugüne kadar her zaman kıymetli olmuştur. Türk tarihi içerisinde ilk kez Orhun yazıtlarında rastlanan bu kıymetli kumaş, Çin kaynak ve efsanelerinde de geçer. İpek bir kumaş türü olmasının yanında bir böceğin de adıdır. İpek böceğinin ipek üretimini gerçekleştirdiği pek çok ağaçtan biri de dut ağacıdır. İpek, ipek böceği ve dut ağacı Eski Türklerdeki ağaç kültürlerinden dut ağacı kültüründe devam eder. Eski Türklerde kutlu olduğuna inanılan her dağın ve yeni kurulan her sülalenin yer-su ile simgelenen bir ağacı veya korusu / ormanı vardır (Esin 2004: 27). İpeğin üretildiği dut ağacı da bu dikilen ağaçlar arasındadır. 1970’te Özbekistan’ın güneyinde yapılan kazılarda ortaya çıkan görüntüye göre bir kadının (mutemelen M.Ö. 2. yüzyıla ait) göğsünde dut ağacının dalı ile gömüldüğü tespit edilmiştir. Bu görüntü, Orta Asya’da ‘dut ağacı, ipek böceği ve ipek’in ne denli önemli olduğunu gösterir (İmer, 2005, s. 23; Gürsoy, 2012, s. 50). Türklerde hakimiyet sembolü olan bayrağın rengi kadar kumaşının da önemli olduğu söylenebilir. Türklerin bayraklarının kumaşını daha çok ipekten seçtikleri bilinmektedir (Ögel 2014, s. 219).

İpeğin fiziki olarak hafifliği, parlak oluşu ve dalgalanışı ile *ipekkuşağı* adlandırması arasında bir bağ kurulmuştur. Yağmur yağdıktan sonra ortaya çıkan gökkuşağı güneş ışıklarını birer ışık hüzmeleri ve pırıltı şeklinde üzerinden yansıtır. Bu benzerlik ilgisine bağlı olarak *ipekkuşağı* adının verildiği söylenebilir. *Ebemin gümüş kuşağı* adlandırması da aynı düzlemde düşünülebilir. Gümüş de kıymetli bir madendir. Gökkuşağının güneşin parıltısı altında çizdiği kavis gümüş sırma tellerle bir ilişkiyi akla getirmiş olabilir. Bu adda *ebem* kelimesiyle gümüşün birleştirilmesinin kadın ve ziynet eşyası arasındaki kadim bir ilgiye göndermede bulunduğu da söylenebilir.

İpek ve gümüş kıymetli şeyler olduğundan herkese hediye olarak sunulan metalar değerlerdir. Kişi bunları en sevdiğine veya karşılığında çok büyük bir şey kazanacağı kişiye verir. Gökkuşuğuna adlarında ipek ve gümüşün kullanılması sıradan dileklerin değil de mucizevi nitelikteki, zor dileklerin olması için altından geçilmek istenmesine bağlanabilir.

3.3.7. Erkek metaforu:

dedekuşuğu.

Gökkuşuğu için daha çok kadın figüründen yararlanılarak ebe 'nine, büyük anne² ve Umay Ana'yla bağ kurularak bir ad oluşturulduğu görülür. Buna rağmen, erkek metaforunu göz ardı etmek mümkün değildir. *Dedekuşuğu* adlandırması ile dilekleri olduran, yardıma ihtiyacı olanlara yardım eden Hızır anlaşılır. İslam öncesi inançta *aksakallı koca*, *göksakallı koca* gibi adlarla kullanılan figür, günümüzde *Hızır* veya *aksakallı dedeye* dönüşmüştür (Ögel, 2014, s. 113). Bu açıdan *dedekuşuğu* Hızır üzerinden oluşturulan bir adlandırma olarak düşünülebilir. Olmazı oldurma beklentisi de bu işareti destekler. Ek olarak, din metaforunda ele alınan *peygamberkuşuğu* adı, bu metafor altında da değerlendirilebilir.

3.3.8. Hayvan metaforu:

yılansalıncağı, kuslukedeh.

Yılansalıncağı adı Türk kültürüne ve mitolojisine yabancı bir adlandırma değildir. Türk kültüründe yılan çok çeşitli unsurlarla birlikte anılır. Başlı başına evren 'yılan' 'uzay ve evren'in temsilidir (Tokyürek, 2016, s. 306). İranlıların Şah-ı Mâr dediği yılanların şahı, Türk kültüründe şahmeran olur. Şahmeran uzun ömrün, sonsuz bir yaşamın değişim ve dönüşümün varlığını simgeleyen, başı kadın kuyruğu yılan, sır dolu bir yaratıktır (Sözeri, 2000, s. 12). Anadolu kültüründe Şahmeran duası

² ebe kelimesinin 'bir kadına doğum yaptıran kişi, oyunda baş olan veya ötekilere karşı tek başına oynayan çocuk' anlamları da vardır. Burada Umay ana ile olan bağ kurulması sebebiyle nine anlamı dikkate alınmıştır.

denilen bir dua ile de dileklerin olacağına inanılır. Hemen bütün dua kitaplarında da bu dua yer alır. Duanın en önemli özelliği Allah'ın isimlerinin varlığın başlangıcı (el-Evvel) anlamındaki ismiyle sonsuzluğun başlangıcı (el-Ahir) anlamındaki ismi arasında sıralanmasıdır. Yani, dünya ve ahiret hayatı dua ile birleştirilir.

Eski Uygurlarda ise yılan olarak bahsedilen aslında ejderhadır. Yılanın öldürülmesi ile yağmurun yağacağına inanılır. Anadolu kültüründe bu, yılanın don değiştirmesiyle yağmurların artacağı şeklinde bir inanca dönüşmüştür. İlginçtir ki Dünya mitolojisinde, Aborjin kültüründe Gökkuşağı yılanı denilen bir kahraman / canavardan bahsedilir. Bu yaratığın da yaşam düzleminde su vardır. Aynı anda hem yaratıcı hem de yıkıcı gücün sembolü olan bu yılan sulak alanlarda yaşayıp yeryüzündeki içme suyunu ve kadınların âdet döngüsünü düzenlemektedir (Öztürk, 2016, s. 126). Gökkuşağı sudan, yani yağmur yağdıktan sonra ortaya çıkar. Gökkuşağına atfedilen unsurlarla yılan arasındaki bağa dikkat edildiğinde ikisinin de dileği gerçekleştirme ve kişiyi değiştirme etkisine sahip olduğu söylenebilir.

Kuşlukedeh de Umay Ana'yı akla getiren bir addır. Dış kültürlerden gelen bazı motifler ile Türk kültüründeki motiflerin benzeşme durumu vardır. Bunlardan biri de Umay Ana ve hüma kuşudur. Ögel (2014, s. 693) bunu sadece bir görüş olarak kabul eder. Umay Ana'nın mitolojik tasviri çizimlerinde kanatlı olması bu benzerliği bir bakıma açıklar. Başkurtlarda Umay'ın tasviri kanatlıdır. Efsaneye göre Umay, güneş tanrısı Koyaş'ın kızıdır ve Samray kuşunun iyilik gücüne sahiptir (Kamal, 2013).

Türk mitolojisinde kuş da tıpkı yılan gibi don değiştirilen / bürünülen bir yapıdadır. Kuşlar Orta Asya mitolojisinde göklere ve yeraltına gitmek için sıklıkla donuna bürünülen, yardım alınan ya da koruyucu ruh seçilen kutlu hayvanlardır. Ayrıca uçularak gidilen yeri, cenneti temsil ederler (Korkmaz, 2008, s. 105). Gökkuşağının değiştirme, dilekleri gerçekleştirme özelliği bu sefer kuş üzerinden bir benzetme ilgiyle kurulur. *Kuşlukedeh* adlandırması bu ilgiyle, dilek kasesi olarak düşünülebilir.

3.3.9. Güç metaforu:

emir [emirbenim], emirdastarı, emirsema.

Emir kelimesinin anlam boyutunda güç kavramı vardır. Güçlü olan emri verendir. Emir ifadesi gerçekleşmesi kesin olan şeydir. Yani, bir mutlaklık içerir. Bu üç adda da gökkuşağının bir şeyleri değiştirmeye muktedir bir güç olduğu vurgulanır. Gök, gökyüzü algısı çoğunlukla Tanrı'ya en yakın olan yer anlamında bir karşılık bulur. Bu sebeple, dinî günlerde göğün kapılarının açılacağı, dileklerin kolay olacağı inancı yaygındır. Gökkuşağı da bu bakımdan dilek dilendiğinde Tanrı'nın emir verip 'kün fe yekûn' kudretiyle birleşir. Burada bir bakıma tevekkül de vardır. Dileği dilemek ve dileği gerçekleştirecek olanın Tanrı olacağına inanmak düşüncesi hâkimdir.

3.3.10. Kültür dışı metafor:

iro.

*Şimşirli, Güneyce *İkizdere –Rize bölgesinde gökkuşağının iro olarak adlandırıldığı görülmüştür. İro adlandırması İris'i düşündürür. Nitekim İris gökkuşağı ile simgelenen bir Yunan tanrıçasıdır. Thaumata ile Elektra'nın kızı olan bu tanrıça, ilahların ulaşı olarak müjdeli haberler getirir. İris mitolojide gökle yeri birbirine bağlayan gökkuşağının sembolü olarak gösterildiği gibi bazen de gökkuşağını yol olarak kullanan bir tanrıça şeklinde tasvir edilir. "Güneşli havalarda, hafif incecik yağmur yağınca, güzel kız İris, renkli ve süslü elbiselerini giyerek fani insanlara tanrılardan müjdeli haberler iletir" (Yunan Mitolojisinde Tanrı,2018). Burada Yunan Mitolojisinden kaynaklı bir adlandırma söz konusudur. Gökkuşağı biraz daha tanrısal bir ulviyete büründürülmüştür. İris'in müjdeli haberi bir bakıma dileklerin olacağına da işareti olarak görülebilir.*

3.3.11. Dünya metaforu:

kazan kulpu.

Kazan kulpu adı ilk olarak Konya Gökyurt (Kilistra) ilçesi ile anılan *kırk kulplu kazan hikâyesini* akla getirir. Türkmen (2005) de *Er Töştük Destanındaki Stereotip Motiflerin Analizi* adlı makalesinde kırk kulplu altın bir kazandan bahseder. Kazan kulpu, dünya metaforu ile ilişkilendirilebilir. 'Dünya dört / kırk kulplu bir kazan, bir ucundan tut sen de kazan' (Aksoy, 1995: s. 251) atasözü bu düşünceyi destekler. Gökkuşluğu dünyanın tutulması gereken kulpudur. Dünya da kazandır. Öyle ki bu kulptan tutmak (altından geçmek) dilekleri oldurur. Kişi dünyevi dileğini gerçekleştirir. Burada da yine dileğin olmasına dönük bir adlandırma olduğu görülür.

Sonuç

Bu çalışmada gökkuşluğu kavramının ana metafor alanı ve bu alanı oluşturan kültürel bellek metaforları izlenerek gökkuşluğunun çeşitli adlarıyla kurduğu bağ tespit edilmek istenmiştir. Buna göre, örneklemedeki adların gökkuşluğu kavramının oluşturduğu metafor alanına göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu şekillenmede gökkuşluğunun her bir yeni adının ana metafor alanına işaret eden bir parçaya göre ad taşıdığı görülür. Yani, metafor alanı *kapı, dilek, Tanrı, merkez-yukarı* olmak üzere dört öge ile ölçülebilen gökkuşluğu kavramının, *havana, emirsema, ebemin gümüş kuşluğu, gurşah, iro, kızıldırık, kuşlu kadeh, yilansalıncağı* gibi adlarla hem bu metafor alanına hem de gökkuşluğunun gerçek anlamına göndermede bulunduğu anlaşılmıştır.

Gökkuşluğunun kültürel bellek metaforu olarak, kapsayıcılığının bütün adlarda Tanrı'nın gücü ve muktedirliğiyle vurgulandığı dikkat çekicidir. Daha çok kadın figürü (fatma kadın kuşluğu, havana, Umay Ana (şaman inancı)) üzerinden kurulan metafor, zamanla -belki İslam inancının etkisiyle- *dedekuşluğu, peygamberkuşluğu* adlarında erkek benzetme ilgisini kurabilmiştir. *Bereket, dünya, erkek, felek, güç, hayvan, kadın, kıymet, renk* gibi metafor alanları Türk kültüründeki bilişsel yatkınlığın yönünü belirler. Dileğin olma hayali ve umut etmek bu adlarla bir süreklilik gösterir. Bu bakımdan Türk halkının kültürel belleğinde bir gün kaderin

değişeceği inancının bir umut olarak taşındığı söylenebilir. Ancak bu umudun Tanrı yoluyla desteklenmesi gerektiğine dair de bilinçli bir yaklaşım olduğu anlaşılır. Bu bilinçli yaklaşımın başlangıçta baskı yoluyla olup olmadığı ayrı bir tartışma olsa da gözardı edilmemesi gerekenin kültürel belleğin toplumun psikolojik ve sosyolojik durumlarına göre şekillendiği ve metaforik algının bu tür bilişsel bir yatkınlığın sonucu olduğudur. Yani inanç duygusu en başta baskı ile gerçekleşse bile kültürel belleğin temel öğelerinden biri olan din olgusunun toplumun kavram dünyasındaki etkisi, baskıyı bilinçli bir yatkınlığa dönüştürerek yansıtabilir.

Sonuç olarak, gökkuşağının mistik yolculuğu Şamanizm etkisiyle bir kültür oluşturmuş ve günümüze kadar sürmüştür. Bu durum, İslam inancıyla gökkuşağının halk ağzındaki adlarında değişime girmiş gibi görünse de temelde söylenenin, ilgi kurulanın aynı bilişsel yatkınlık olduğu anlaşılmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Rainbow Names as A Token of Cultural
Memory Metaphor Kept in The Derleme Sözlüğü**

*

Şermin Kalafat

İstanbul Medeniyet University

Introduction

Recent studies on and theories of metaphor propose that the metaphorical operations constitute more than a relationship of assimilation or a figure of speech. They form a condensed analogy or analogical fusion and that the basic processes of analogy are at work in metaphor. It is also pointed out that they have several functions as instigator of imaginary, repository and transmitter of cultural heritage as well as esthetical values among others. The cognitive theory insisted that the metaphors are not only literary devices but a mean for tracing socio-psychological inclinations of a society. The cognitive theory especially points out that through its reflective functions one can trace metaphorical processes in a given society's cultural memory.

Cognitive inclinations and social memory of a given society become apparent through its culture. Among these instances of cognitive inclinations and social memory, natural phenomena constitute a good example and one can see diverse reflections of the latter in the lexical heritage. This study is about a metaphorical event which acquired different denominations and how this acquisition process had taken place as well as to see if the metaphorical field had stayed constant during this process. Actually, the sky has never been an ordinary theme in Turkish cultures. For that reason, celestial notions and terms in that culture have an extraordinary trajectory. The case in point is the rainbow which had several designations in vernacular Turkish.

Method

By using content analysis, six volumes of the *Derleme Sözlüğü* had been scrutinized and twenty-three terms for rainbow had been identified. These identified terms had been analyzed according to the contemporary metaphor theories so as to understand the reflective operations through which conceptual metaphors were formed and understood. Through the application of reflective operation theory we had taken into account the modality of inclination. Thus, the metaphorical field of the rainbow is formed through its position in Turkish cultural history and mythological realm and then, the relationship between different denominations of the natural phenomenon through which metaphorical field is formed is analyzed according to the theories of cultural memory. This form of analysis makes us see when the concept gets new denominations, if it is in relation with the metaphorical field and by consequence, if the latter is transformed consecutively or not. An alphabetical arrangement is not prepared since in the formation of the metaphorical field emphasize is put on the relations of inclusiveness.

Key Findings

The denominations for rainbow in our sample is as follows:

1. cennet işareti [sign of Paradise]
2. dedekuşağı, [Belt of Gradfather]
3. ebeğimsağma [eleğimsema, elemsame, elemzahman, elirzaman, emirsema, eneğimsağma], [midwife's ...]
4. ebemkuşağı [ebekuşa, ebekuşağı, ebemguşa, ebemguşağı], [midwives belt]
5. ebemin gümüş kuşağı, [midwives silver belt]
6. ebemin yeşil kuşağı, [midwives green belt]
7. ebemseccadesi, [midwives prayerrug]
8. ebizemzem [ebezemzem],
9. emir [emirbenim, emirdastarı],
10. fatma kadın kuşağı. [Fatma Kadın's belt]
11. gurşah (I),
12. havana,
13. inamsama,

14. ipek kuşağı, [Silkbelt]
15. iro,
16. kazan kulpu, [Cauldrons grip]
17. kızıldırık,
18. kuskukedeh,
19. peygamberkuşağı, [Prophet's belt]
20. tanrıköprüsü [tanrıküşağı], [God's bridge or belt]
21. yağmur kuşağı, [Rain belt]
22. yeşilkuşak, [Greenbelt]
23. yılanalıncağı. [Serpents hammock]

Discussion

When metaphorical field of rainbow phenomenon is constituted according to the cognitive theory by its conceptual, inclinational and ontological proprieties, we've found out that its attributes are more often than not celestial. They are conceived as an upwardly-inclined gate. Moreover they have divine qualities. This quasi-divine factuality operates in Shamanistic cultures through the figure of *Umay Ana* and in Islam, through the God and the Prophet. For this reason, rainbows accomplish the vows, support the changes and quite often they are unique. According to this assumption, per the names attributed to the rainbow in the *Derleme Sözlüğü* and their metaphorical field constituted according to this scheme, rainbow as term is in relation with themes such as the sky and the heavens, fertility, feminineness, sacred, colors, value/scarcity, masculinity, animalistic, power, Earth *etc.*

Conclusion

In this study, we aimed to trace the metaphorical field of the rainbow as a natural phenomenon as well as the metaphors of cultural memory constituting the field so as to figure out its relationship within the general lexical field. One of the findings is that every new denomination has an affinity with the already existing pattern. This means that some terms such as the *havana*, *emirsema*, *ebemin gümüş kuşağı*, *gurşah*, *iro*, *kızıldırık*, *kuşlu kadeh*, *yılanalıncağı* are directly related to the notion of rainbow

understood both as a natural phenomenon and a cultural term which in turn is lexically formed around the themes of gate, wish, the God and upward mobility.

It's worth noting that as a metaphor of cultural memory, rainbows inclusiveness is always accentuated with God's overarching power and Almightyness. Even if it is initially formed around feminine attributes (*fatma kadın kuşağı, havana, Umay Ana* [shamanist belief-system]), gradually – and most probably with the influence of Islam – had took masculine attributions as is seen in the cases of *dedekuşağı* and *peygamberkuşağı*. Some metaphorical fields (fertility, Earth, masculinity, Heavens, animals, feminineness, value, color) defines the direction of cognitive inclinations of the Turkish culture. The wish for accomplishment and hoping has a relation of continuity with these names. One may say that in the cultural memory of the Turkish folk there exists a hope for the change of fortunes which however must be supported with God's will. This may be related either to a conscious choice or a constraint of belief. In any case, cultural memory is formed around a society's psychological and social attributes and proprieties and a metaphorical perception is a resultant of these attributes and proprieties. In other words, even if some religious sentiments may be formed with constraint in an initial phase, turns out later to be a conscious inclination through several processes which affect a society's conceptual frames of interpretation.

To conclude, rainbows mystical journey which starts from shamanistic period continues up today. Even if at first sight one may conceive a change in the denominations of the rainbow with the advent of Islam, the basic cognitive inclinations and patterns are quite permanent. These cognitive inclinations are the reflections of the cultural memory.

Kısaltmalar

Bk. Bakınız.

KB Kutadgu Bilig, Bk. Reşit Rahmeti Arat 2003 ve 2007.

Kaynakça/References

- Aksoy, Ö. A. (1995). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü*. C. 1., İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Arat, R. R. (2003). *Kutadgu Bilig çeviri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I- Metin*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aristoteles (1987). *Poetika*. Çev. İsmail Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aristoteles (2016). *Retorik*. Çev. M. H. Doğan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek eski yüksek kültürlerde yazı hatırlama ve politik kimlik*. Çev. Ayşe Tekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Çoruhlu, Y. (200). *Türk mitolojisinin anahatlari*. İstanbul: Kabalıcı Kitabevi.
- Esin, E. (2004). *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk sanatında ikonografik motifler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Genç, R. (1996). Türk Düşüncesi, davranışı ve hayatında renkler ve sarı, kırmızı, yeşil. *nevruz ve renkler*. Haz. Sadık Tural ve Elmas Kılıç. Ankara: AKM Yay. 41-48.
- Genç, R. (1997). *Türk İnanışları ile millî geleneklerinde renkler ve sarı-kırmızı-yeşil*. Ankara: TDK Yay.
- Gürsoy, Ü. (2012). Türk kültüründe ağaç kültü ve dut ağacı. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 43-54.
- Hazar, M. (2003). +DIRİK Eki üzerine bir deneme. *E-SOSDER*, S.2.
- İmer, Z. (2005). Miladi dönem öncesi orta Asya'da ipek. *Bilig*, 32, 1-32.
- İnan, A. (1987). *Makaleler ve incelemeler*. C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kafalı, M. (1996). *Türk kültüründe renkler. nevruz ve renkler*. Haz. Sadık Tural ve Elmas Kılıç. Ankara: AKM Yay. 49-54.
- Kalafat, Ş. (2017). Bir toplumsal cinsiyet dili incelemesi: Yün örme motiflerinde kültürel bellek metaforları, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 4-6 Mayıs 2017, Amasya, Ankara: Kibatek (Kıbrıs, Balkanlar, Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu Yayınları).
- Korkmaz, E. (2008). *Eski Türk inançları ve şamanizm terimleri sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Küçük, S. (2010). Eski Türk kültüründe renk kavramı. *Bilig*, 54, 185-210.

- Lakoff, G. (1992). The contemporary theory of metaphor. *To Appear in Ortony, Andrew (ed.) Metaphor and Thought (2nd edition)*, Cambridge University Press.
- Lakoff, G. & Johnson M. (2015), *Metaforlar, hayat, anlam ve dil*, çev: Gökhan Yavuz Demir, İthaki, İstanbul.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öztürk, Ö. (2016). *Dünya mitolojisi*, Ankara: Nika Yayınevi.
- Paşa, A.V. (1306). *Lehçe-i Osmanî*.
- Sertkaya, O. F. (1995). Oğuz Kağan destanı üzerine bazı mülâhazalar. *TDAY Bellekten* 9-27.
- Sözeri, T. (2000). *Kültürlerde şahmeran*. İstanbul: İm Yayınevi.
- Tepebaşılı, F. (2013). *Metafor yazıları*, İstanbul: Çizgi Yayınevi.
- Tokyürek, H. (2016). Eski Uygur Budist metinlerinde şeytan, Yılan, Kadın İlişkisi. *Türkiyat Mecmuası*, 26(1), 301-310.
- Turan, F.A. (2011). Orta Asya'dan Anadolu'ya mitik yolculukta tabiat olayları. *Milli Folklor*, 90, 49-59.
- Türkmen, F. (2005). Er Töşük destanındaki stereotip motiflerin analizi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, IV, 235-241.
- Yardımcı, M. (2011). Renk dünyamız ve Türk kültüründe renkler. *Bilimsel Eksen*, 4, 106-122.

İnternet Kaynakları

- Akşehirli, S. (2005). Çağdaş metafor teorisi. <http://www.nt.armstrong.edu/METAPHOR.htm> Erişim tarihi 10.02.2018.
- Giray, D. Gökkuşuğu nedir? Erişim adresi. <http://www.yelkenokulu.com/meteorolojibilgileri/gokkusagibilgisi.html> Erişim tarihi 10. 02. 2018.
- Kamal, Ş. (2013). *Türk Mitolojisinde Umay Ana*. Erişim adresi <http://www.gercekedebiyat.com/haber-detay/turk-mitolojisinde-umay-ana-sahnaz-kemal/1281> Erişim tarihi 17.03.2017.
- Yunan Mitolojisinde Tanrı ve Tanrıçalar*. Erişim adresi. http://tr.antitwilight.wikia.com/wiki/Yunan_Mitolojisinde_Tanr%C4%B1_ve_Tanr%C4%B1%C3%A7alar Erişim tarihi 10.02.2018.

Canlı Kaynaklar

Tücel, H. A. (2018) Kastamonu Araç, yaş 87.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Kalafat, Ş. (2018). Kültürel bellek metaforu olarak derleme sözlüğü'ndeki gökkuşağı adları. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 1143-1166. DOI: 10.26466/opus.460117